

Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἀθήνα

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΩΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΟΝΤΟΣ*

Ἡ ἐξέταση τῶν ζητημάτων, πού σχετίζονται μὲ τὶς ἀξίες, ὑπῆρξε πάντοτε ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους στόχους τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. Βέβαια ἡ λέξη «ἀξία», πού διαδόθηκε πρῶτα-πρῶτα στὶς οἰκονομικὲς ἐπιστῆμες κι ἔγινε οἰκεία στὴ Φιλοσοφία μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ Lotze, δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο σὲ παλαιότερες ἐποχές. Μὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς τότε ἦταν ἄγνωστη ἡ Φιλοσοφία τῶν ἀξιῶν. Ὅταν μιὰ ἔννοια ἢ πνευματικὴ κατάσταση ἐπικρατῇ *de facto*, δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἀρνούμαστε, στηριζόμενοι ἀπλῶς σὲ μιὰ ὀρολογία γι' αὐτήν, πού ἐπικράτησε μεταγενέστερα. Πάντοτε ὑπῆρχε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον φιλοσοφικὴ θεώρηση τῶν ἀξιῶν, ἔστω κι ἂν ἡ φιλοσοφικὴ γλῶσσα στὸ παρελθὸν προτιμοῦσε ἀντὶ τοῦ ὅρου «ἀξία» ἄλλους ὅρους, ὅπως λ.χ. τοὺς ὅρους «ἀγαθότης» («*agathotēs*»), «*bonitas*» («*bonum*»). Πάντως ἤδη τὸν 19^ο αἰῶνα ὁ Νικόλαος Κουζάνος χρησιμοποιοῦσε τὴ λέξη «*valor*».

Τὸ ὅτι ἡ Φιλοσοφία τῶν ἀξιῶν ἔχει γνωρίσει μακροχρόνια ἐξέλιξη ἐξηγεῖ τὸν πλουραλισμὸ τῶν ἀπόψεων γιὰ τὰ ὀξολογικὰ προβλήματα, πού εἶναι

* Γιά τὴ Βιβλιογραφία βλ.: Εὐαγγ. Θεοδώρου, «Ἡ φιλοσοφία τῶν ἀξιῶν», περ. *Ἐκκλησία*, ἔτος 1961. Τοῦ ἰδίου, *Ἀξία*, Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., συμπληρ. τόμ. Α', σσ. 592-593. Τοῦ ἰδίου, *Ἐγχειρίδιον Φιλοσοφίας*, τεύχος Α': Εἰσαγωγικά - Γνωσιολογία - Γενική Ἀξιολογία, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1967. Ν. Ι. Λούβαρι, *Ἀξία*, Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τόμ. 5, σσ. 39-40. Εὐαγγ. Μουτσοπούλου, *Φαινομενολογία τῶν ἀξιῶν*, Ἀθήνα 1981. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ πορεία τοῦ πνεύματος*, τ. 3, Ἀθήνα, 1977. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, *Ἡ τριάς τῶν ἐφίστων ἀξιῶν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς σκοπιᾶς*, ἐν Ἀθήναις 1946. Εὐάγγ. Παπανούτσου, *Ἠθική*, Ἀθήνα 1949. Κωνστ. Σπετσιέρη, *Αἱ ἀξίαι τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς*, Ἀθήναι 1939. Edgar Bridhtman, *The spiritual life*, New York 1942. J. N. Findlay, *Values and Intentions. A study in Value theory and philosophy of mind*, London 1961. Nik. Hartmann, *Ethik*⁴, 1962. Hubert Henz, *Lehrbuch der systematischen Pädagogik*³, Freiburg - Basel - Wien 1971. Joh. Hessen, *Lehrbuch der Philosophie*, τόμ. 2; *Wertlehre*, München 1948. Wolfgang Köhler, *The Place of Value in a World of Facts*, New York 1938. Whitney J. Oates, *Aristotle and the Problem of Value*, Princeton, N. J. 1963. R. B. Perry, *Realms of Value*, Cambridge, Massachusetts 1954. Nicholas Rescher, *Introduction to Value Theory* Englewood Cliffs, N. J. 1969. Max Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Halle 1916. Donald Walhout, *The Good and the Realm of Values*, Notre Dame, Indiana 1978.

ἀνάλογος πρὸς τὴν ποικιλομορφία τῶν ὀντολογικῶν, μεταφυσικῶν καὶ γνωσιολογικῶν θεωριῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πλουραλισμὸς τῶν ἀπόψεων αὐτῶν εἶναι ἔκδηλος καὶ στὴν προσπάθεια πρὸς διακρίβωση τοῦ ὀντολογικοῦ χαρακτηῖρος τῶν ἀξιῶν, γι' αὐτὸ ἡ εὐσύννοπτη αὐτὴ μελέτη θὰ προσπαθήσῃ νὰ δείξη τὴ δυνατότητα τῆς προωθήσεως κατὰ τι τοῦ ἀξιολογικοῦ στοχασμοῦ πέραν μιᾶς ἀπλῶς κριτικῆς ἐκλεκτικῆς στάσεως ἔναντι τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ἀξιολογικῶν θεωριῶν.

Ὅταν ὁμιλῇ κανεὶς γιὰ ἀξία, εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοῇ εἴτε τὸ ἀξιολογικὸ βίωμα, ὅποτε τοποθετεῖ τὴν ἀξία στὴ συνείδηση, εἴτε τὴν ἀξιολογικὴ ποιότητα ἢ ιδιότητα ἐνὸς ἀντικειμένου, εἴτε τὴν ἀξιολογικὴ ἰδέα, ὅποτε ἡ ἀξία θεωρεῖται ὡς ἰδεατὸ ὄν, ποὺ «ἰσχύει» καθ' ἑαυτὸ πέραν ἀπὸ τὴ συνείδηση καὶ τὰ ὄντα. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς ἀντιλήψεις εἶναι μονομερεῖς. Βλέπουν ἀληθινὰ στοιχεῖα τοῦ ἀξιολογικοῦ φαινομένου, μὰ τὰ βλέπουν μονομερῶς, παραθεωρώντας ἄλλες ἐξ ἴσου ἀληθινὲς πτυχὲς τοῦ φαινομένου αὐτοῦ. Ἡ ἀξιολογικὴ ἰδέα αἰσθητοποιεῖται σ' ἓνα ἀντικείμενο πνευματικὸ ἢ ὑλικό, πραγματικὸ ἢ ἰδεατὸ καὶ δημιουργεῖ τὴν ἀξιολογικὴν του ποιότητα, ἢ ὁποία, ὅταν συλλαμβάνεται βιωματικά μετὰ τὴ «μέθεξιν» τοῦ ὑποκειμένου, δημιουργεῖ τὸ ἀξιολογικὸ βίωμα. Τὸ βίωμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ δημιουργηθῇ καὶ μετὰ τὴν ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ τοῦ ὑποκειμένου μετὰ μιὰ ἀξιολογικὴ ἰδέα, ἢ ὁποία, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν, παρουσιάζεται ἀπέναντι στοῦ ὑποκειμένου ὡς ἰδεατὸ ἀντικείμενο. Οἱ ἀξίες ὡς ἰδέες παρουσιάζουν μιὰ καὶ *generis* τάξιν ἰδεατῶν ἀντικειμένων. Τὰ ἰδεατὰ ἀντικείμενα ἔχουν οὐσία (*essentia*) χωρὶς ὕπαρξιν (*existentia*)· στέκονται ἔξω ἀπὸ τὴ χρονικὴ ροὴ καὶ παρουσιάζουν ἀντικειμενικὴν, ἂν καὶ ὄχι πραγματικὴν τάξιν. Ἐπὶ πλέον συναρτῶνται πρὸς τὸ ὑποκείμενο. Ὑφίστανται καὶ ἰσχύουν μετὰ τὸ πνεῦμα καὶ γιὰ τὸ πνεῦμα. Ὁ τρόπος τοῦ εἶναι τῶν ἀξιολογικῶν ἰδεῶν εἶναι ὁ τρόπος τοῦ ἰδεατοῦ εἶναι ἢ τοῦ «ἰσχύειν», ποὺ προϋποθέτει τὸ πνεῦμα. Στὸν κόσμον τῶν ἰδεατῶν ἀντικειμένων, ἐκτὸς τῶν ἀξιῶν, ἀνήκουν ἐπίσης τὰ λογικὰ καὶ μαθηματικὰ ἀντικείμενα, ποὺ προϋποθέτουν τὸ πνεῦμα καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχαν χωρὶς τὸ λογικὸ ἢ μαθηματικὸ σκέπτεσθαι. Καὶ οἱ λέξεις δὲν θὰ ὑπῆρχαν χωρὶς τὸν ἄνθρωπον· ἀνταποκρίνονται σὲ σύστοιχες ἀξιολογικὰς προδιαθέσεις καὶ κατηγορίες τῆς ὑπάρξεώς του, ἱκανοποιοῦν μιὰ ὑλικὴ ἢ πνευματικὴ ἀνάγκη του καὶ ὑπόσχονται στὸν ἄνθρωπον προστασία, ὀλοκλήρωση καὶ τελείωσιν τῆς οὐσίας του.

Ἡ σχέση τῶν ἀξιῶν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ὑποκείμενον δὲν σημαίνει ἀξιολογικὸν ὑποκειμενισμόν. Οἱ ἀξίες δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὰς προτιμήσεις τοῦ ατόμου, μὰ ἔχουν ὑπερατομικὸν κῦρος καὶ ὑπερυποκειμενικὴν ἰσχύν. Ὁ κόσμος τῶν ἀξιῶν εἶναι ὑπερατομικός, ἀντικειμενικός. Δὲν ὑπάρχει μόνον γιὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀτομικὸ ὑποκείμενον, μὰ γιὰ τὸ γένος «ἄνθρωπος», γιὰ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ὄντα. Αὐτὸ ἀκριβῶς φανερώνει ἡ ἐκφραση «ἰσχύειν», ποὺ περιλαμβάνει δύο στοιχεῖα: ἓνα ἀρνητικὸν καὶ ἓνα θετικόν. Τὸ ἀρνητικόν

συνίσταται στην απουσία της πραγματικής ύπαρξεως. Τò θετικό είναι ή αντικειμενικότης, πού επιβάλλει στο πνεῦμα μας νά κατευθύνεται πρὸς ὅ,τι ἰσχύει καὶ νά ἀντλή ἐξ αὐτοῦ δεοντολογικοὺς κανόνες.

Ὡστε, ή συνάρτηση τῆς ἀξίας πρὸς τὸ ὑποκείμενο ἀνήκει στὴν οὐσία τῆς ἀξίας. Ἡ ἀξία εἶναι ἔννοια σχέσεως τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἔννοια, πού ξεπροβάλλει τὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ή ἐπαφή τοῦ ὑποκειμένου με τὴν ἀξιολογικὴ ποιότητα πραγματικῶν ἢ ἰδεατῶν ἀντικειμένων γεννᾷ μέσα του κατάφαση καὶ ἱκανοποίηση, κάποιο εὐάρεστο συναίσθημα ἢ κάποια ἐπιθυμία καὶ κινητοποίηση τῶν βουλευτικῶν δυνάμεων. Ὄταν λοιπὸν ἀποδίδωμε ἀξία σὲ κάποιο ἀντικείμενο (πρᾶγμα ἢ γεγονὸς ἢ ἐπίτευγμα τοῦ φυσικοῦ ἢ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου), αὐτὸ σημαίνει πὼς τὸ ἀγαπᾶμε καὶ προτιμᾶμε τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν παρουσία του ἀπὸ τὴν απουσία καὶ τὴν ἀνυπαρξία του. Ὄταν ἀποδίδωμε ἀκόμη μεγαλύτερη ἀξία σ' αὐτό, τότε προτιμᾶμε τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν παρουσία του ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ ὕπαρξιν πολλῶν ἄλλων ἀγαθῶν. Ὄταν τέλος ἀποδίδωμε ὕψιστη καὶ ἀπόλυτη ἀξία σ' αὐτό, σημαίνει πὼς προτιμᾶμε νά θυσιάσωμε καὶ τὴ ζωὴ μας παρά νά ζήσωμε χωρὶς τὸ ὕψιστο αὐτὸ ἀγαθόν (χωρὶς λ.χ. τὴν ἐλευθερία). Ἡ «μέθεξις» λοιπὸν τῆς ἀξίας σημαίνει αὐτομάτως προτίμηση, προσωπικὴ ὁρμὴ καὶ κατεύθυνση. Ἡ ἀξία εἶναι τὸ «οὗ ἕνεκα» θεωρεῖται κάτι ὡς «ἀγαθόν». Τὰ ἀγαθὰ (ὕλικά ἢ πνευματικά) εἶναι «ἀγαθὰ», διότι περιλαμβάνουν γιὰ μᾶς ἀξία ἢ ἀξίες καὶ ἐπομένως εἶναι ἐφετά, ἐπιθυμητά, στόχοι τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς ἐπιδιώξεώς μας.

Τὴν ἀντικειμενικὴ καὶ ἀπόλυτη ἰσχὺ τῶν ἀξιῶν ἀρνεῖται ὁ ἀξιολογικὸς σκεπτικισμός, κατὰ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχουν ἀντικειμενικὲς ἀξίες με ἀπόλυτο κῦρος καὶ καθολικὴν ἰσχὺ. Ὅ,τι γιὰ τὸν ἓνα ἰσχύει ὡς ἀξία, γιὰ τὸν ἄλλο μπορεῖ νά εἶναι ἀπαξία.

Ἀλλὰ ὁ ἀξιολογικὸς σκεπτικισμός ἔχει μιὰ ἐσωτερικὴ ἀντίφαση, ἀνάλογη πρὸς τὴν ἀντίφαση τοῦ λογικοῦ σκεπτικισμοῦ. Ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ λογικοῦ σκεπτικισμοῦ, ἐνῶ ἰσχυρίζεται ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἀληθινόν, παρουσιάζει ὡς ἀληθινὸ τὸν ἰσχυρισμό του καὶ τὸν ἀντιτάσσει σὲ ἄλλες ἀπόψεις. Κατὰ παρόμοιον τρόπο καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ἀξιολογικοῦ σκεπτικισμοῦ ἀντιφάσκουν πρὸς τὸν ἑαυτό τους. Ὄταν προσπαθοῦν νά πείσουν τοὺς ἄλλους γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ ἰσχυρισμοῦ τους καὶ νά τοὺς ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὴ δική τους πλάνην, προϋποθέτουν τὴν ὕπαρξιν ἀντικειμενικῶν ἀληθειῶν, διέπονται ἀπὸ τὴ λανθάνουσα ἐσωτερικὴ πεποίθηση, πὼς ή γνώση τῆς ἀληθείας εἶναι μιὰ ἀντικειμενικῶς ἰσχύουσα ἀξία, ἐνῶ ἀντίθετα ή πλάνη εἶναι μιὰ ἀπαξία.

Τὸ δυνατό τοῦ νά θεωρῇ κανεὶς ὡς ἀξία κάτι, πού γιὰ τὸν ἄλλο εἶναι ἀπαξία, καὶ οἱ παρατηρούμενες γενικῶς διαφορὲς στὴν ἀξιολόγηση ἐξηγοῦνται κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικὸ ὅχι με τὴν ἄρνηση τῆς ἀντικειμενικότητος

καὶ καθολικῆς ἰσχύος τῶν ἀξιῶν, μὰ μὲ τὸ ποιὸν τοῦ ἀξιολογικοῦ αἰσθητηρίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὸ κατὰ πόσον ὁ ἀξιολογικὸς δέκτης του συντονίζεται στὴ συχνότητα τοῦ πομποῦ, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἀξίες μᾶς στέλνουν τὰ δεοντολογικὰ προσκλητήρια καὶ μηνύματά τους. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζει βιωματικὰ τὶς διαφορὲς ἀξίες, ἡ ψυχὴ του δὲν μοιάζει μὲ τὸν καθαρὸ ἐκεῖνο καθρέπτη τοῦ τοίχου, στὸν ὁποῖο βλέπομε τὰ ἀντικείμενα νὰ καθρεπτίζονται ὅπως αὐτὰ εἶναι. Κατὰ τὴ βίωση τῶν ἀξιῶν, ἡ ψυχὴ μοιάζει μᾶλλον μὲ τὴν ἐπιφάνεια τῆς λίμνης, πού, ὅταν εἶναι γαλήνια καὶ καθαρὴ, ἀπεικονίζει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πιστὰ τὸ τοπίο τῆς ἀκτῆς, ἐνῶ, ὅταν εἶναι φουρτουνιασμένη καὶ ἀκάθαρτη, τότε παραμορφώνει τὰ ἀντικείμενα ἢ τὰ καθιστᾷ τελείως ἀόρατα. Ἔτσι ἐξηγεῖται πῶς συχνὰ εἶναι δυνατόν οἱ μὲν κατώτερες ἀξίες νὰ φαίνονται ὡς σαγηνευτικὲς καὶ ἀξιέραστες, οἱ δὲ ἀνώτερες ὡς ἀνύπαρκτες ἢ ὡς τυραννικὲς καὶ ἀποκρουστικὲς. Τίποτε δὲν εἶναι συνηθέστερο ἀπὸ τὴν πνευματικὴ σκοτοδίνη ἢ μυωπία καὶ τὴν ἀξιολογικὴ δυσχρωματοψία ἢ τὸν ἀξιολογικὸ δαλτωνισμό.

Ὅλα αὐτὰ ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ γνώση καὶ ἡ μέθεξι τῶν ἀξιῶν δὲν ἐπιτυγχάνονται μὲ τὴ διάνοια, μὰ μὲ τὴν ἀμεση θεά, στὴν ὁποία παίρνει μέρος ἡ ὁλότης τῶν βαθυτέρων ὄντικων στρωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ἡ τάξις τῶν ἀξιῶν, ἀκόμη κι ὅταν συνδέεται μὲ τὴ λογικὴ περιοχὴ, τὴν ὑπερακοντίζει καὶ συναρτᾶται πρὸ πάντων μὲ τὴ συναισθηματικὴ καὶ βούλητικὴ σφαῖρα. Πέραν ἀπὸ τὴν *ordre de la raison* ὑπάρχει ἡ *ordre du coeur* τοῦ Pascal ἢ ἡ *«ordre amoris»* τοῦ Ἀγίου Αὐγουστίνου. Μόνη τῆς ἡ νόηση εἶναι τόσο τυφλὴ γιὰ τὶς ἀξίες, ὅσο εἶναι τὸ αὐτὶ γιὰ τὰ χρώματα καὶ τὸ μάτι γιὰ τοὺς μουσικοὺς τόνους. Γιὰ τὴ μέθεξι τῶν ἀξιῶν κινητοποιοῦνται ὅλες οἱ πνευματικὲς δυνάμεις τῆς προσωπικότητος καὶ κυρίως τὸ «ἀξιολογικὸ συναίσθημα». Ἡ ἀξιολόγησις ἑνὸς πράγματος δὲν εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀξίας, μὰ ἀντίθετα ὁ κατοπτρισμὸς τῆς ἀξίας μέσα μας· εἶναι ἡ ἀπάντησή μας στὴν ἀξία· εἶναι ἡ ἀντίδρασις πρὸς τὴν ἐπίδρασις, τὴν ὁποία ἀσκεῖ ἡ ἀξία ἐπάνω μας. Ἡ ἀξιολογικὴ θεώρησις εἶναι ὑποδοχὴ κι ὄχι ἐπινόηση τῆς ἀξίας. Οἱ ἀξίες γίνονται κατανοητές, ὅταν ἐκεῖνες ἀναλάβουν καὶ ἀκτινοβολοῦν μέσα μας. Τὶς συλλαμβάνομε, ὅταν ἐμεῖς συναρπαζώμαστε καὶ κυριευώμαστε ἀπ' αὐτές. Δὲν τὶς ἐνστερνιζόμαστε κατόπιν λογικῆς ἀναλύσεως, μὰ γιὰτὶ ἐλκυόμαστε ἀπ' αὐτές ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιβολῆς, τὴν ὁποία οἱ ἀξίες ἀσκοῦν ἐπάνω μας ἀφυπνίζοντας τὶς σύστοιχες καὶ ὁμόλογες πρὸς αὐτὲς ἀξιολογικὲς μας κατηγορίες, τάσεις καὶ ροπές.

Ὅσον ἀφορᾷ συγκεκριμένα στὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως ἀξίας καὶ ὄντος, ἡ σχολαστικὴ καὶ ἡ νεοθωμιστικὴ ἢ νεοσχολαστικὴ ἀξιολογία συγχωνεύουν τὴν ἀξία μὲ τὴν τελειότητα τοῦ Εἶναι. Ἔτσι, ταυτίζονται τὸ ὄν καὶ ἡ ἀξία: «*Omne ens est bonum*» ἢ «*Bonum in ente fundatur*». Ἡ ταύτιση τῆς ἀξίας καὶ τοῦ Εἶναι ἀνάγεται στὸν Ἀριστοτέλη καὶ συνδέεται μὲ τὸ ὅτι ὁ Σταγει-

ρίτης μετέθεσε τὸν πλατωνικὸ κόσμον τῶν ιδεῶν στὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα. Οἱ ιδέες, ποὺ ἦταν γιὰ τὸν Πλάτωνα ὄχι μόνον ὄντολογικὲς ἐννοιες, μὰ καὶ ἀξιολογικὲς ιδέες καὶ δεοντολογικὲς ἀρχές, ἐγιναν στὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη ζῶσες, δυναμικὲς, μορφοποιεῖς ἀρχές καὶ τελολογικὲς μορφές τῆς οὐσίας τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων. Ἔτσι, ἡ ἀξιολογικὴ σφαῖρα συγχωνεύθηκε μὲ τὴν ὄντολογική. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔδινε τὴν ἐντύπωση πὼς ταύτιζε καὶ τὴ λογικὴ μὲ τὴν ὄντολογικὴ τάξη, τοὺς νόμους τῆς σκέψεως μὲ τοὺς ὄντολογικοὺς νόμους. Γι' αὐτὸ οἱ ἀριστοτελίζοντες σχολαστικοὶ ἔλεγαν, ὅτι «κάθε ὄν εἶναι ἀληθές» («Omne ens est verum»). Κατὰ παρόμοιον τρόπο ταύτιζαν τὶς ἀξίες καὶ τὰ ὄντα.

Ἡ νεώτερη φιλοσοφικὴ σκέψη παρουσιάζει τάσεις χειραφετήσεως ἀπὸ τὴν ἀριστοτελικὴ παράδοση. Γι' αὐτὸ χωρίζει, διαφοροποιεῖ καὶ διακρίνει στοιχεῖα, ποὺ πρὶν βρίσκονταν συνενωμένα τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο. Ἡ ἀρχικὴ ἐνότης διακλαδίζεται σὲ πολλότητα καὶ ποικιλία. Ὁ πλοῦτος τῶν προσδιορισμῶν, ποὺ ἦταν κρυμμένος στὴν ἐνότητα αὐτή, ξεπροβάλλει κι ἀπαιτεῖ διαχωριστικὴ ἐξέταση. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς στὴ νεώτερη Ἀξιολογία ἡ σχέση τῆς ἀξίας καὶ τοῦ Εἶναι παρουσιάζεται ὄχι ὡς ταυτότης μὰ ὡς σχέση διαφορᾶς. Ὅπως ἡ σκέψη καὶ τὸ Εἶναι, ἔτσι ἡ ἀξία καὶ τὸ Εἶναι θεωροῦνται διαφορετικά. Τόσο τὸ λογικὸ, ὅσο καὶ τὸ ἀξιολογικὸ στοιχεῖο ξεχωρίζουν ἀπ' τὸ ὄντολογικόν. Ἡ πορεία τῆς διαφοροποιήσεως τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν ἐπηρεάσθηκε πολὺ ἀπὸ τὴν Κριτικὴ φιλοσοφία τοῦ Καντ, ποὺ ἀνοίξε τὸ δρόμο στὴ νεώτερη ἀξιολογικὴ φιλοσοφία. Οἱ ἐκπρόσωποί της, τονίζοντας τὴ διαφορετικὴ ὑφὴ τοῦ βασιλείου τῶν ὄντων καὶ τοῦ βασιλείου τοῦ ἰσχύειν, τῶν ἀξιῶν, εἴτε χωρίζουν τὰ διαφορετικὰ αὐτὰ βασίλεια κατὰ τρόπον, ἂν ὄχι τελείως πλατωνικόν, πάντως πλατωνίζοντα, εἴτε ἐνώνουν τὰ δύο βασίλεια σὲ μιὰν ἀνώτερη μεταφυσικὴ σύνθεση καὶ ἐναρμόνιση πλατωνικῶν καὶ ἀριστοτελικῶν στοιχείων.

Ἡ ἀναμφισβήτητη διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀξίας καὶ τοῦ πραγματικοῦ ὄντος φαίνεται στὰ ἑξῆς σημεία: α) Οἱ ἀξίες ὡς ιδέες εἶναι κάτι τὸ ἰδεατό, τὸ μὴ πραγματικόν. Ὁ τρόπος τοῦ Εἶναι τους εἶναι τὸ «ἰσχύειν». Ἀπέναντι στὴν ἀξία στέκεται τὸ πραγματικὸ Εἶναι, ποὺ δὲν ἰσχύει, μὰ ὑπάρχει. β) Οἱ ἀξίες εἶναι κάτι τὸ ἀφηρημένο, ἐνῶ τὰ πραγματικὰ ὄντα εἶναι συγκεκριμένα. γ) Ἐὰν τὸ πραγματικὸ ὄν σημαίνει πὼς ὑπάρχει κάτι, ἡ ἀξία, προβάλλοντας ἓνα δέον, δείχνει πὼς αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπάρχη. Ὡστε, ἡ ἀξία ἔχει κανονιστικὸ καὶ δεοντολογικὸ χαρακτήρα, τὸν ὁποῖο δὲν ἔχουν τὰ πραγματικὰ ὄντα. δ) Οἱ φορεῖς τῶν ἀξιῶν ἀνήκουν στὴ χρονικὴ τάξη, μεταβάλλονται καὶ εἶναι παροδικοί. Μὰ μὲ τὴ μεταβολὴ αὐτὴ τῶν φορέων τῶν ἀξιῶν δὲν θίγονται οἱ ἴδιες οἱ ἀξίες. Οἱ ἀξίες δὲν μεταβάλλονται μαζὶ μὲ τὰ ἀντικείμενα στὰ ὁποῖα αἰσθητοποιοῦνται. Ἡ ἀξία τῆς φιλίας δὲν καταστρέφεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ φίλος θὰ προδῶση τυχόν τὴ φιλία. Οἱ αἰσθητικὲς ἀξίες τοῦ κλασικὰ ωραίου, τοῦ

ὑπερόχου ἢ ὑψηλοῦ, τοῦ χαρίεντος παραμένουν καὶ ἰσχύουν, ἀκόμη καὶ ὅταν καταστραφοῦν ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα, στὰ ὁποῖα αὐτὲς φαίνονται ζωντανές. ε) Ἡ ἀξιολογικὴ τάξη ἔχει ἱεραρχικὴ κατασκευή, παρουσιάζει κλιμάκωση, διαβαθμίσεις, πὺν δὲν ὑπάρχουν στὴν ὄντολογικὴ τάξη αὐτὴν καθ' ἑαυτή. Βέβαια στὴν ὄντολογικὴ τάξη ὑπάρχουν διάφορα στρώματα (ἀνόργανο, ὀργανικό, ψυχικό, πνευματικό). Μὰ τὰ στρώματα αὐτὰ δὲν σημαίνουν διαφορετικοὺς βαθμοὺς τοῦ εἶναι. Τὸ ἓνα ὄντικὸ στῶμα δὲν ἔχει περισσότερη ὑπαρξὴ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἡ ἐννοια τῆς ἀξίας ἐπιτρέπει τὴ χρῆση τοῦ συγκριτικοῦ βαθμοῦ, ἐνῶ ἡ ἐννοια τοῦ εἶναι δὲν τὴν ἐπιτρέπει. Ὁ κόσμος λοιπὸν τῶν ἀξιῶν διακρίνεται ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ὄντων αὐτῶν καθ' ἑαυτά, διότι ἐκεῖνος ἔχει ἱεραρχικὴ δομὴ καὶ ὑφή. Βέβαια, ἡ διαφορὰ αὐτὴ μεταξὺ ὄντων καὶ ἀξιῶν συρρικνώνεται, ὅταν βλέπουμε τὰ πραγματικὰ ὄντα ὅχι αὐτὰ καθ' ἑαυτά, μὰ ὡς φορεῖς τῶν ἀξιῶν, ὡς ἀγαθὰ, μέσα στὰ ὁποῖα αἰσθητοποιοῦνται καὶ ἐνσαρκώνονται οἱ ἀξίες. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὑπάρχει ἱεραρχία τῶν ὄντων ὡς ἀγαθῶν.

Ἀλλὰ ἡ ἰδιοτυπία καὶ αὐτοτέλεια τῶν ἀξιῶν ἀπέναντι στὰ πραγματικὰ ὄντα δὲν σημαίνει καὶ ἀποξένωση ἐκείνων ἀπ' αὐτά. Ἡ διαφορὰ δὲν σημαίνει ἀναγκαστικὰ χωρισμό.

Στὴν οὐσία τῶν ἀξιῶν ἀνήκει πρῶτα-πρῶτα ἡ ὄντολογικὴ θεμελίωσή τους στὸ πραγματικὸ ἀξιολογοῦν ὑποκείμενα, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν οἱ σύστοιχες πρὸς αὐτὲς ἀξιολογικὲς κατηγορίες καὶ τάσεις. Ὅπως δὲν θὰ ὑπῆρχε χρῶμα χωρὶς μάτι ἢ μουσικὸς τόνος χωρὶς αὐτί, ὅπως τὸ σύμπαν θὰ ἦταν βουβὸ καὶ σκοτεινὸ χωρὶς αἰσθανόμενα ὄντα, ἔτσι δὲν θὰ ὑπῆρχαν ἀξίες, ἀλήθεια, ὁμορφιά, δικαιοσύνη χωρὶς ἀξιολογικὴ συνείδηση. Κι αὐτὸ ἰσχύει ὅχι μόνο γιὰ τὶς συγκεκριμένες ἀξιολογικὲς ποιότητες, μὰ καὶ γιὰ τὶς ἀφηρημένες ἀξιολογικὲς ιδέες. Κι αὐτὲς —ὅπως τὰ ἰδεατὰ λογικὰ ἢ μαθηματικὰ ἀντικείμενα— προϋποθέτουν τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση, ἔστω κι ἂν στέκωνται ἀπέναντι σ' αὐτὴ μὲ αὐτοτέλεια.

Ἐπειτα, τὸ ὅτι οἱ ἀξίες εἶναι ἀχώριστες ἀπὸ τὴν ἀναμφίβολα διαφορετικὴ πραγματικότητα, φαίνεται στὸ ὅτι ἔχουν ἀντιστοιχίες καὶ συναρτήσεις πρὸς τὰ ὄντα. Ρέπουν καὶ τείνουν πρὸς τὴν πραγματικότητα κι ἔχουν τρόπον τινὰ μέσα τους μιὰ ὁρμὴ πρὸς πραγματοποίησιν κι ὀλοκλήρωσιν. Ἡ ἀξία πετυχαίνει τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τῆς οὐσίας της μὲ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δεοντολογικῆς ἀπαιτήσεώς της, μὲ τὴν πραγματοποίησίν της. Ἐτσι ἡ πραγματικότης γίνεται φορεὺς ἀξιῶν. Καὶ αὐτὰ τὰ ὑλικά πράγματα ἢ τὰ κατώτερα ἔμβια ὄντα εἶναι φορεῖς διαφόρων ἀξιῶν, λ.χ. τῶν ἀξιῶν τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ ὠραίου. Μεταξὺ τοῦ εἶναι καὶ τῆς ἀξίας δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνταλλαγὴ μὲ τὴν ἐννοια τῆς φράσεως «ens et bonum convertuntur».

Στὴ σημερινὴ ἀξιολογία ἐπικρατεῖ μιὰ μετριάσμενη πλατωνίζουσα ἀντίληψη, κατὰ τὴν ὁποία τὸ μὲν ὄν ἔχει τελολογικὴ ὑφή καὶ τελειοποιεῖται μὲ

τὴν ὑποδοχὴ τῆς ἀξίας, ἡ δὲ ἀξία ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν αἰσθητοποίησίν της στὴ σφαῖρα τοῦ πραγματικοῦ. Πρόκειται γιὰ μετριασμένη πλατωνίζουσα ἀντίληψη, γιατί αὐτὴ δέχεται μὲν τὴν ἰδέα ἐνὸς «βασιλείου ἀξιῶν», μὰ ἀποφεύγει κάθε ὑποστασίωση ἰδεατῶν ἢ καθαρῶν ἀξιῶν καὶ τονίζει ἐμφατικὰ τὴ σχέση τους ἀφ' ἐνὸς πρὸς τὴν πραγματικότητα τῶν ἀντιστοίχων ἀξιολογικῶν προδιαθέσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὰ πραγματικὰ ὄντα καὶ τὰ πολιτισμικά δημιουργήματα καὶ ἀγαθὰ, μέσα στὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος «θεᾶται» τὶς ἀξίες, ὅπως ἀκριβῶς βλέπει σ' ἓνα κρίνο τὸ λευκὸ χρῶμα ἢ σ' ἓνα ἐπιπλο τὸ α ἢ β γεωμετρικὸ σχῆμα.

Μὰ ἄσχετα πρὸς τὸ καθαρὰ θεωρητικὸ αὐτὸ ζήτημα, ἐκεῖνο ποὺ γίνεται γενικὰ δεκτὸ εἶναι τὸ ὅτι, κατὰ τὴ βίωση τῶν ἀξιῶν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, αὐτὲς συναρτῶνται πρὸς τὰ «ἀγαθὰ» τόσο στενά, ὥστε στὴν κοινὴ ἀντίληψη φαίνεται πὼς ἡ ἀξία ὑπάρχει σ' αὐτὴν τὴ φύση τῆς πραγματικότητος. Ἰδίως γιὰ τὴ θρησκευτικὴ συνείδηση, ποὺ κατοπτεῦει ὅλα «in lumine Dei», εἶναι εὐκολώτερο νὰ γίνῃ δεκτό, ὅτι ἀπὸ ὠρισμένη σκοπιὰ μποροῦν νὰ ταυτισθοῦν τὸ ὄν καὶ ἡ ἀξία, γιατί καὶ τὰ δυὸ ἔχουν ἐνιαία μεταφυσικὴ πηγὴ, τὸ ἴδιο θεμέλιο, δηλαδὴ τὸν Θεό, ποὺ εἶναι ἀφ' ἐνός «ὁ ὢν», τὸ πανυπερτέλειο ὄν, τὸ «ens a se», τὸ «ens realissimum», ἢ «ens perfectissimum», ἡ ἀπόλυτη ὄντολογικὴ πραγματικότης, ποὺ ἔχει ἄπειρο πλήρωμα ὑπάρξεως, κι ἀφ' ἑτέρου τὸ πλήρωμα τῆς ἀπολύτου ἀξίας, τὸ ὑψίστο ἀγαθόν, τὸ «summum bonum», τὸ «bonum bonorum», ἢ «ἀξία τῶν ἀξιῶν» («valor valorum» Νικηλαὸς Κουζανός), ἢ «αὐτοαγαθότης» (Γρηγόριος Νύσσης), ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀξιῶν καὶ ἀγαθῶν. Τὰ διάφορα ὄντα, ἐφ' ὅσον ἔχουν ὄντοτητα, εἶναι πραγματοποίηση τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ κι ἔτσι εἶναι παραστάσεις, ἀπεικάσματα καὶ σύμβολα τοῦ πληρώματος τοῦ Εἶναι. Σ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἔγκειται ἡ αὐταξία κάθε πράγματος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει φυσικὰ καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ πραγματικότητα, ποὺ συναρτᾶται πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ὅσο τὰ πράγματα βρίσκονται πιὸ κοντὰ στὸ ἄπειρο Εἶναι κι ὅσο ἀνταποκρίνονται περισσότερο στὸν προορισμό, ποὺ προσδιώρισε γι' αὐτὰ ὁ Θεός, τόσο περισσότερο ἀναλάμπει σ' αὐτὰ ἡ «ἀξία» καὶ δημιουργεῖται ἔτσι ἡ ἱεραρχικὴ τάξη τῶν δημιουργημάτων. «Ὅλες οἱ δυνατὲς ἀξίες, λέγει ὁ Max Scheler, θεμελιώνονται πάνω στὴν ἀξία ἐνὸς ἀπείρου προσωπικοῦ Πνεύματος». Στὴ Θεότητα, τὸ ὄντολογικὸ καὶ τὸ ἀξιολογικὸ στοιχεῖο ἀποτελοῦν ἀνώτερη ἐνότητα.

Ἀλλὰ ἐὰν ἡ θεώρηση αὐτὴ τῆς σχέσεως ἀξίας καὶ ὄντος ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ σκοπιὰ δικαιῶνῃ ἀπὸ μιὰ ἄποψη κι ὥς ἓνα σημεῖο τὴν ἀριστοτελίζουσα σχολαστικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ συγχώνευση ἀξίας καὶ ὄντος, ἡ ἴδια αὐτὴ θεώρηση, ποὺ ἐξαρτᾶ ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου τὴ συμμόρφωση πρὸς τὴ δημιουργικὴ γιὰ τὰ ὄντα θέληση τοῦ Θεοῦ, καθιστᾶ φανερὲς τὶς ὑπερβολὰς τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, ποὺ λησμονεῖ πὼς ἡ σχέση ὄντολογικῆς καὶ ἀξιολογικῆς σφαίρας δὲν εἶναι κάτι τὸ στατικὸ καὶ ἀμετακίνητο,

μὰ μεταβάλλεται καὶ προσδιορίζεται ἐκάστοτε ἀπὸ τὸν δυναμικὸ χαρακτήρα τῆς ὄντολογικῆς πραγματικότητος, γιὰ τὴν ὁποία πολλές φορές ἰσχύει ἡ φράση τοῦ ψαλμωδοῦ «περιέσχον με κακά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός» (Ψαλμ. λθ', 13). Ὁ ὄντολογικὸς ὀπτιμισμὸς τῶν Σχολαστικῶν παραθεωρεῖ τὸ κακὸ, ποὺ ὑπάρχει τόσο στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο καὶ σ' αὐτὴ τὴν ὑλικὴ κτίση καὶ ποὺ δημιουργεῖ ἀκριβῶς τὴν ἀνάγκη τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τῆς Θρησκείας. Ὁ ὀπτιμισμὸς αὐτὸς θὰ ἦταν δικαιολογημένος μόνο στὰ πλαίσια μιᾶς αἰσιόδοξης θεολογικῆς ἐσχατολογίας ὠριγενείου τύπου, μὰ δὲν δικαιολογεῖται αὐτὸς μέσα στὰ καθαρῶς φιλοσοφικὰ πλαίσια τῆς ἐξετάσεως τῶν σχέσεων τῆς ὄντολογικῆς καὶ ἀξιολογικῆς πραγματικότητος. Ἀπὸ φιλοσοφικὴ ἄποψη, τὸ μόνο ποὺ μπορούμε νὰ ποῦμε, εἶναι πὼς ὑπάρχει ἀντιστοιχία μεταξὺ ὄντολογικῆς καὶ ἀξιολογικῆς σφαίρας καὶ πὼς ἡ μιὰ εἶναι πλασμένη γιὰ τὴν ἄλλη. Ὡς ἓνα σημεῖο συμπίπτουν, γιὰ τὰ ὄντα ἐκ φύσεως εἶναι σὲ μεγάλη ἑκταση φορεῖς ἀξιῶν. Ἀλλὰ τὸ ἐὰν οἱ δύο σφαῖρες θὰ συμπίπτουν πλήρως ἢ ὄχι, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν α ἢ β συγκεκριμένη κατάσταση τῆς δυναμικῆς ὑφῆς τῆς πλουραλιστικῆς ὄντολογικῆς πραγματικότητος.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο κορυφώνεται ἀκριβῶς τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων ἀξιῶν καὶ ὄντων, ποὺ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται μὲ ρεαλιστικὴ μεταφυσικὴ ἐκτίμηση. Ἡ ὄντολογικὴ πραγματικότης δὲν εἶναι μηχανικὸ ἄθροισμα στατικῶν καὶ σταθερῶν ὄντων, μὰ εἶναι δυναμικὴ ὀργανικὴ ὁλότης, μέσα στὴν ὁποία συντίθενται σὲ ἀενάως μεταβαλλόμενες σχέσεις βαθμίδες ὄντων, δυναμικῶν σχέσεων, ἀλληλεπιδράσεων καὶ ἀνταλλαγῶν στοιχείων. Ὄντα ἰδεατὰ ἔξω ἀπὸ τὶς τοπικὲς, χρονικὲς καὶ αἰτιώδεις συναρτήσεις καὶ ὄντα πραγματικά, ποὺ εἶναι εἴτε *extra mentem*, ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδηση καὶ ἔχουν ὑπερβατικὸ χαρακτήρα, εἴτε εἶναι *in mente*, μέσα στὴ συνείδηση καὶ ἔχουν ἔμμοно χαρακτήρα· ὄντα ποὺ εἶναι πράγματα καθ' ἑαυτὰ ἔξω ἀπὸ τὴ συνείδηση καὶ συγχρόνως ἔχουν ἔμμοно παρουσία ὡς φαινόμενα· ὄντα αἰσθητὰ καὶ ὑπερ-αισθητὰ, ἀτομικὰ ἢ συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα ἢ γενικά· διάφορες ὄντικὲς περιοχές· ἀναρίθμητες διαστάσεις χώρου καὶ χρόνου ἢ περιοχές χρωμάτων καὶ ἤχων, ποὺ εἶναι ἄλλες γιὰ τὰ ψάρια, ἄλλες γιὰ τὰ σαλιγκάρια, ἄλλες γιὰ τὴ μέλισσα, ποὺ βλέπει καὶ μέσα ἀπὸ τὸ ὑπεριώδες φῶς τὰ λουλούδια, ἄλλες γιὰ τὰ ζῶα, ποὺ συλλαμβάνουν τοὺς ὑπερήχους, καὶ ἄλλες γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ μὲ τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά του συλλαμβάνει μόνο ὠρισμένες συχνότητες τῶν ὀπτικῶν ἢ ἀκουστικῶν κυμάνσεων· περιοχές ὁρατές, χωρητές, ἀριθμητές, μετρητές καὶ σταθμητές καὶ παράλληλα περιοχές, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ ἦταν κωμικὸ νὰ ἐκστομίσωμε τὶς ἐκφράσεις «τετράγωνη χαρά», «στρογγυλὸς ἡρωϊσμός», «χιλιόγραμμη ὁμορφιά»· πραγματικὰ ὄντα μὲ σταθερὴ δομὴ καὶ ὑφῆ καὶ ὄντα ἐξ ἴσου πραγματικά, ποὺ ὅμως εἶναι ἀσταθῆ, παρουσιάζονται μόνο γιὰ λίγο, ὅπως οἱ ἀστραπὲς ἢ ὅπως τὰ ὑπατομικὰ «ἀσταθῆ σωμα-

τια», πού, μέσα στὸν ἀθόρυβο καὶ πολύπλοκο χορὸ τῶν ἐλκτικῶν δυνάμεων τοῦ πυρῆνος, ἐμφανίζονται μόνο γιὰ μερικὰ ἑκατομμυριοστὰ ἢ καὶ δισεκατομμυριοστὰ τοῦ δευτερολέπτου κι ἔπειτα ἐξαφανίζονται, μετατρέπόμενα σὲ ἄλλα σωματῖα· ἀλληλεπιδράσεις κυμάτων καὶ σωματῶν· ἀλληλοπεριχωρούμενα δεδομένα τῆς Φυσικῆς τῆς σχετικότητος καὶ τῆς Φυσικῆς τῶν κβάντα· ὁ τρισδιάστατος χώρος, πού εἶναι μιὰ ἀπλὴ διάσταση στὴν ἀνώτερη τρισδιάστατη σύνθεση τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐνεργείας, σύνθεση πού κι αὐτὴ ἐντάσσεται στὴν εὐρύτερη συνάρτηση τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ φαινομενικοῦ καὶ τοῦ «γινώσκοντος» ὑποκειμένου· ποικίλες τάξεις ὄντων καὶ σχέσεις ὠφέλιμες ἢ βλαβερές (στὰ οὐσιώδη ἢ ἐπουσιώδη)· ἀλληλεπιδράσεις, πού εἶναι ἐνταγμένες ἢ μιὰ μέσα στὴν ἄλλη σὲ συναρτήσεις ὅλο καὶ περισσότερο εὐρύτερες καὶ ὑπερκείμενες· φυσικὲς πραγματικότητες τοῦ μακροκόσμου μὲ ντετερμινιστικὴ αἰτιότητα καὶ περιοχὲς τῆς Μικροφυσικῆς, μέσα στὶς ὁποῖες οἱ νόμοι ἔχουν μόνο στατιστικὴ ὑφή, διότι δεσπόζει ὄχι ἡ αἰτιότης, μὰ ἡ ἀρχὴ τῆς πιθανότητος ἢ τοῦ ἀπροσδιορίστου — ὅλα αὐτά, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα, πείθουν γιὰ τὴν πολύπλοκη δυναμικὴ ὑφή τῆς ὑλικῆς πραγματικότητος καὶ τῶν ἐμβίων ὄντων.

Ἄν σ' αὐτὰ προστεθῇ καὶ ἡ κολλοειδὴς πραγματικότης τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶπε ὁ Cartel, καταγράφεται μὲν στὴν ὕλη μὲ τὸν ἐγκέφαλο, μὰ μὲ τίς ἐνεργεῖες τοῦ ἐκτείνεται ἔξω ἀπὸ τὸν ὅλον καὶ τὸν χρόνο ὡς ἓνα φύκι, πού στερεώνεται σ' ἓνα βράχο κι ἀφήνει νὰ κυματίζουν τὰ πλοκάμια τῶν φύλλων τοῦ μέσα σὲ μυστήριο τοῦ ὠκεανοῦ· ἐὰν ἐπὶ πλέον λάβωμε ὑπ' ὄψη, πὼς κάθε φορὰ πού ἀντικρύζομε τὸν κόσμον ἀθόρυβα καὶ στιγμιαῖα γινόμαστε συνδημιουργοὶ τῆς ὁμορφιάς του, ἐφ' ὅσον, ἂν δὲν ὑπῆρχαν αἰσθανόμενα ὄντα, τὸ σύμπαν θὰ ἦταν βουβὸ καὶ σκοτεινὸ· ἂν προσθέσωμε σ' αὐτὰ τὸ δυναμισμό τοῦ ὑποσυνειδήτου ἢ τὸν ψυχοσωματικὸ μηχανισμό τῶν ἐμφύτων καὶ κληρονομικῶν προδιαθέσεων καὶ τῶν ἐπικτήτων ἔξεων, κι ἂν τέλος σκεφθοῦμε πὼς τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, πάνω ἀπὸ τίς ὑπάρχουσες πραγματικότητες, ἐκκολάπτει ἓνα πλῆθος ἀπὸ καινούριες δυνατότητες καὶ συντελεῖ, ὥστε ὑπεράνω τοῦ κόσμου τῆς φυσικῆς, βιολογικῆς, ψυχολογικῆς καὶ κοινωνικῆς νομοτελείας καὶ ἀναγκαιότητος νὰ ξεσπᾷ ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία, πού μπορεῖ μέσα σ' ἑκατομμυριοστὰ τοῦ δευτερολέπτου νὰ ἀστράπτῃ καὶ νὰ βροντᾷ, νὰ συντελῇ στὴν ἐπιδείνωση ἢ στὴν πλήρη θεραπεία τοῦ τυχόν ὑπάρχοντος ἀξιολογικοῦ δαλτωνισμοῦ καὶ νὰ παίρνῃ ἀποφάσεις, πού κτίζουν ἢ γκρεμίζουν πολιτισμούς — ἂν λοιπὸν λάβωμε ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄψη, τότε θὰ κατανοήσωμε, ὅτι, ὅταν ἡ Φιλοσοφία ἐξετάζῃ τὴν σχέση ἀξιῶν καὶ ὄντων, δὲν πρέπει τὸ φιλοσοφικὸ «θαυμάζειν» καὶ «ἐξετάζειν» νὰ περιορίζεται σὲ μιὰ μόνο περιοχὴ, διάσταση ἢ συνάρτηση καὶ τάξη τῆς ὄντικῆς σφαίρας, ἀλλὰ πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψη τὴν ὁλότητα τῶν γιγαντιαίων διαστάσεων καὶ τὸν τεράστιο δυναμικὸ παλμὸ ἀλλεπαλλήλων

βασιλείων ὄντων, πάνω στὰ ὁποῖα ἐπαναπαύεται ἢ θέλει νὰ ἐπαναπαύεται τὸ βασίλειο τῶν ἀξιῶν.

Συγκεφαλαιώνοντας τονίζουμε τὰ ἑξῆς:

α) Οἱ ἀξίες ὡς ἀξιολογικὲς ιδέες εἶναι ἰδεατὰ ὄντα.

β) Οἱ ἀξιολογικὲς ιδέες αἰσθητοποιοῦνται στὶς ἀξιολογικὲς ποιότητες τῶν διαφόρων ὑλικῶν ἢ πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι μὲν διαφορές, μὰ ὄχι χωρισμένες.

γ) Ἡ ταύτιση ἀξίας καὶ ὄντος εἶναι μὲν δεοντολογικὸ αἶτημα, μὰ δὲν καλύπτει ὅλο τὸ πλάτος καὶ βάθος τῆς πολύπλοκης ὑφῆς τῆς ὄντολογικῆς πραγματικότητος. Ἐφ' ὅσον ἡ πραγματικότης αὐτὴ δὲν εἶναι στατική, ἀλλὰ δυναμική, ἄρα καὶ ἡ σχέση ἀξιῶν καὶ ὄντων, ὅπως καὶ ἡ ἱεραρχικὴ κλιμάκωσή τους ἔχει πολὺ δυναμικὸ καὶ μεταβλητὸ χαρακτῆρα.

δ) Οἱ ἀξίες θεμελιώνονται σὲ ἀντίστοιχες ἀξιολογικὲς κατηγορίες, τάσεις καὶ ροπὲς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

ε) Οἱ ἀξίες ὡς ἀξιολογικὲς ιδέες καὶ τὰ ὑλικά ἢ πνευματικά ἀγαθὰ, στὰ ὁποῖα αὐτὲς αἰσθητοποιοῦνται, εἶναι τὰ τελολογικά δυναμικά κίνητρα καὶ ἐλατήρια τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Γιὰ νὰ ὑπάρξῃ βουλευτικὴ ἐνέργεια, πρέπει ἀπαραιτήτως ἡ ψυχὴ νὰ στραφῇ πρὸς ἓνα ἀντικείμενο, ποὺ θεωρεῖται ἀπ' αὐτὴν ὡς φορεὺς ἀξίας, δηλαδή ὡς ἀγαθόν.

στ) Προϋποθέσεις τοῦ ὑγιοῦς ἀξιολογικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς βουλήσεως εἶναι ἀπ' ἑνὸς ἡ ὑγεία τοῦ ἀξιολογικοῦ αἰσθητηρίου, ἀπ' ἑτέρου ἡ ὑπάρξη μέσα στὴν ψυχὴ ἰσχυροῦ συμπλέγματος βουλευτικῶν κέντρων καὶ ἐλατηρίων, ποὺ εἶναι διαρθρωμένο σὲ ὀργανικὴ ἐνότητα καὶ ἀφορᾷ στὴν ὁλότητα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, καὶ τρίτον ὁ ἐλεύθερος προσανατολισμὸς τῆς βουλήσεως στὴν ἀντικειμενικὴ ἱεραρχικὴ τάξη καὶ διαβάθμιση τῶν ἀξιῶν καὶ ἀγαθῶν, σὲ τρόπον ὥστε ἡ ἠθικὴ συμπεριφορὰ νὰ εἶναι σύμμετρη πρὸς τὴν τάξη αὐτή. Τὸ (ἀνώτερο) ἦθος, ἐὰν ἀπὸ ἄποψη εἰδολογικὴ εἶναι γενικὰ ἡ κατάφαση καὶ προτίμηση τῆς κάθε φορὰ ἀνωτέρας ἀξίας ἀντὶ τῆς κατωτέρας, ἀπὸ ἄποψη ὕλης ἢ περιεχομένου ἔχει διάφορες πτυχὲς καὶ ἀποχρώσεις, ποὺ ποικίλλουν ἀνάλογα πρὸς τὶς συγκεκριμένες καταστάσεις, ποὺ δημιουργοῦνται ἀπ' τὸ δυναμισμό τῆς ἀντικειμενικῆς σχέσεως μεταξὺ ὄντολογικῆς πραγματικότητος καὶ ἀξιολογικῆς σφαίρας.

ζ) Οἱ ἀξίες δὲν συναρτῶνται μόνο πρὸς τὶς ἀξιολογικὲς προδιαθέσεις καὶ τὴ βουλευτικὴ λειτουργία τοῦ ὑποκειμενικοῦ πνεύματος, μὰ καὶ πρὸς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐντελέχεια, ποὺ ἐμψυχώνει τὸν καθέναν ἀπὸ τοὺς τομεῖς αὐτοὺς, εἶναι μιὰ ὁμόλογη καὶ ὁμογενὴς ἀξία. Τόσο τὸ ποιητικὸ, ὅσο καὶ τὸ τελικὸ αἶτιο τῶν πολιτισμικῶν δημιουργημάτων εἶναι οἱ ἀντικειμενικὲς ἀξίες, ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἶναι ὁρατὲς ἢ στὸ ἐκάστοτε παρὸν ἀνακαλύπτονται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στοὺς

ὀρίζοντες τοῦ πνευματικοῦ στερεώματος. Οἱ ἀξίες αὐτές, ὅπως τὰ ἀστέρια τοῦ οὐρανοῦ, μὲ τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ εἰσέρχονται ὅλο καὶ περισσό-
τερο στὸ ὁπτικό μας πεδίο.

THE RELATIONSHIP BETWEEN VALUE AND REALITY

S u m m a r y

The ontological place of the values lies not only in the subject or the object, but rather in the relation and interaction between the two. Value is a notion which expresses the emotional and volitional relationship between the subject (the soul) and the (material or spiritual) object.

The difference between value and reality can be discerned in the following points: The values are something which is ideal, but not real. The values have validity. The real being does not have validity, but exists. Moreover, value has a regulating and deontological character, which reality does not possess. The axiological order has also a polar and hierarchical structure. Values do not change with the objects, in which they are manifested.

The difference between value and reality does not imply their separation. «To be different» does not mean «to be separate». Values correspond to innate predispositions within human nature and are visible within real cultural goods, in which they are materialized and realized.

Athens

E. Theodorou